

Entrevista a Rafael Lluís Ninyoles

“L'obvietat és que Europa no passa per Madrid”

Rafael L. Ninyoles (València, 1943), sociòleg. Després de molts anys de silenci individual ha publicat un nou assaig, *El País Valencià a l'eix mediterrani*, una via de reflexió per a connectar els espais cultural, econòmic i territorial en el nou ordre europeu que dibuixa el mercat.

F a deu anys que no publicava.

—Deu anys fa que vaig coordinar l'*Estructura social del País Valencià*, però individualment, l'últim llibre fa més temps que el vaig publicar. Del 79, que vaig traure *Madre España*.

—Deu anys és l'edat del PSOE en el poder. ¿No hi té res a veure el seu silenci?

—Pot ser una casualitat, però tampoc no és el meu cas. És una altra, la gent que ha desaparegut. O és que no controles la nòmina de gent que s'ha callat arran de la Constitució, el PSOE... tot això.

—El mutisme ha contribuït a la desorientació de la generació immediata, ¿no?

—No exactament. Controla la nòmina. Hi ha hagut de tot. El sector dels maquiavel·lians del grup, i no et diré noms, aquests han estat sempre. I uns altres, doncs han callat. És una virtut saber callar. I a temps.

—¿És el seu cas?

—El meu cas... Té moltes interpretacions el silenci, però també fa falta estar calladet una temporada.

—Però vostè, encara que callat, no ha parat.

—No he parat de portar treballs sociològics, com l'*Informe sociològic sobre la situació a València*, o l'*Impacte social de les inundacions a la Ribera*, o estudis de cultura cívica, marginació... temes d'aquest tipus.

—Però el tema, ¿no l'ha tornat a tocar?

—El tema... Aquesta ha estat una època de gran eferescència o floració de treballs d'introspecció genèrica, on les interpretacions del fet nacional han cobrat una vivacitat polèmica enorme. Alternatives polítiques, construccions de nacionalisme... uf.

—El seu llibre, *El País Valencià a l'eix mediterrani*, ¿no està en aquesta òrbita?

—No tracta de pensament polític. Seria la base econòmica sobre la qual es podria buscar una via de reflexió civil que no va per l'oferta més immediata. És un plante-

jament analític, no una proposta política, ni tracta de buscar cap via d'acció civil. Mostrar quina és la base econòmica i quines transformacions hi ha hagut en aquest període...

—Exactament, ¿quin període?

—El més recent. En conjunt, es podria dir que Joan Fuster va marcar una interpretació fonamental, però sobretot a partir de la llengua, la cultura i la història, d'acord amb les dades econòmiques i demogràfiques que hi havia en aquell moment, el 1962. L'intent de Fuster ha estat prosseguit en assajos d'introspecció civil o reflexió genèrica, però no sobre la base econòmica, sociològica, territorial, etcètera. La qüestió bàsica podria ser com connectar l'espai cultural, l'economia, l'ordenació del territori, els processos demogràfics, el que passa en la vida civil... Això és el que tracte de plantejar.

—¿Renaix el Ninyoles sociòleg sobre el sociolingüista?

—La meua professió, de fa 22 anys que vaig entrar a la Facultat, era professor de sociologia, punt. Mai he explicat sociolingüística. I la meua plaça ací, a la direcció general de Política Lingüística, és de sociòleg. El que passa és que la gent és de pinyó fix. Fas un llibre sobre llengua, i ets el sociolingüista o un dels sociolingüistes. I la part de producció meua sobre tema de llengua, en el total, és molt menuda. Però gràcies a alguns, *Conflicte lingüístic valencià* és l'únic llibre que he escrit en la vida. La sociologia té una part de problemàtica que afecta la llengua i els grups lingüístics, i el sociòleg se n'ha d'ocupar. Això és el que fa un sociòleg.

—¿I què fa un sociolingüista?

—No ho sé, perquè el debat metodològic de la sociolingüística està encara en la teulada. Ja s'aclariran. La sociologia i la sociolingüística són dues paral·leles i és molt difícil fer-les convergir. Per una banda, hi ha la sociologia de llenguatge o dels grups lingüístics, que és l'aplicació de mètodes i

tècniques segons la tradició conceptual teòrica de la sociologia. Una altra cosa és la lingüística, que segons Hymes genera una sociolingüística que és una lingüística més atenta als fets socials. I després hi ha una altra cosa, que és un camp, no és una disciplina per a mi, un camp interdisciplinari on entra molta gent de distintes tendències i que parlen de llengua. D'això se'n diu *sociolingüística*. ¿Qui en aquestes condicions es pot dir *sociolingüista*? Seràs sociòleg, seràs lingüista, seràs geògraf, seràs allò que sigues... ¿On són els sociolingüistes full time?

—¿Les llengües sanes també tenen sociolingüistes o és només un fenomen per a minoritàries, minoritzades, en procés d'extinció...?

—Minoritàries, minoritzades i tot això crec que és un invent dels sociolingüistes. És propi d'una fantasia sociolingüística. La nostra llengua és tan sana com qualsevol altra, el que passa és que les condicions socials, el context econòmic i les estratègies polítiques són distintes.

—Dit això, tornem al llibre.

—Sí, l'objecte últim del llibre és un intent d'interpretar la situació actual del País Valencià en un context peninsular, en el context de les seues relacions amb Catalunya i en el marc de les últimes transformacions econòmiques a Europa, situació que l'implica en l'euroregió nord-occidental del Mediterrani. I en aquest plantejament, tractar d'analitzar com s'imbriquen l'espai econòmic, l'espai cultural, l'espai lingüístic, l'ordenació del territori... per convergir en les distintes interpretacions sobre la realitat d'aquesta societat. Això, en última instància. I després, un dels temes que preocupen per la incidència civil: quines són les relacions econòmiques amb Catalunya. La reacció davant aquestes relacions és el que provoca les respostes irracionalistes d'unes opcions civils a la ciutat de València i l'àrea metropolitana sobretot.

—El País Valencià necessita aquest eix

per a recompondre's a Europa, ¿però quin paper pot representar aquest eix?

—El País Valencià és Europa i té una via coneguda pels ibers, sobre la qual transcorre després la via Augusta i actualment l'autopista A-7, la N-340, etcètera. Aquesta via passa, naturalment, per Catalunya i no passa per Madrid. Connecta amb Madrid, però no hi passa. Aquesta és l'euroregió des de la qual hem de plantejar els problemes i les estratègies. Hi ha similituds i identitats de tipus econòmic, un substrat cultural comú molt interrelacionat tant a nivell econòmic com lingüístic amb Catalunya i el Rosselló, no cal dir-ho, però també hi ha un substrat cultural anterior i una possible estratègia política de cara a contrapesar l'hegemonia de la dorsal econòmica central nòrdica.

—¿Quants eixos econòmics configuren Europa?

—Tres. L'eix germànic, teutònic per dir-ho així, que abraça Anglaterra-Benelux-Alemanya i nord d'Itàlia. És la gran megalòpolis mundial, l'eix econòmic hegemònic i d'industrialització històrica. L'altre eix seria l'atlàntic. Aniria d'Oporto-Lisboa fins a Normandia, passant per la cornisa cantàbrica, on se situen les societats en crisi pel seu model econòmic, com és el cas de Galícia, Astúries i el País Basc. L'eix atlàntic, en conjunt, està en crisi. I l'altre, el nostre: Nàpols-Roma, s'estén pel *boulevard* francès mediterrani i inclou l'arc mediterrani de Catalunya i el País Valencià.

—¿Com afecten aquests eixos a la fisonomia dels estats?

—Els està posant nerviosos, sobretot a França i Espanya. No saben com resoldre aquesta reestructuració europea, que no és allò de la guia política de les nacions emergents i les noves independències, sinó que el procés econòmic qüestiona molts estats antics. Les grans capitals imperials estan cada volta més marginades als centres de decisió de poder. L'Europa dels mercaders no és l'Europa de les ciutats imperials. Madrid, com París, té un entorn cada vegada més allunyat dels centres de poder, cosa que fa més irracional encara el TAV de Madrid a Sevilla. Els vells models britànic, francès i espanyol es posen en crisi no pels nacionalismes polítics, sinó pel procés econòmic.

—Ara mateix el centre de poder mundial, ¿què és, Alemanya?

—Se suposa. En tota la recomposició política d'Europa, des d'Estònia, Lituània o Croàcia, Alemanya ha estat darrere. I una observació: pel que fa a la cultura i la llengua, nosaltres estem més prop de la

base filosòfica dels alemanys que de la dels francesos i els espanyols.

—Explique'm això.

—Nosaltres, d'una manera o una altra, tenim una perspectiva nacional liberal, que enganxaria, en última instància, amb Herder. En canvi, França, Espanya, són nacionalismes integrants. El problema

“Catalunya i el País Valencià són la dorsal econòmica i cultural de l'estat espanyol. Per això el català és una llengua amb perspectives.”

d'Alsàcia produeix tota la interpretació d'una nació com a projecte polític al marge de les llengües i les distintes cultures. És el nacionalisme xovinista estatal. Això és copiat per Ortega y Gasset i tots els del 98. I d'aquí ve el projecte *joseantoniano* de la nació “como destino, como proyecto”, al marge de les varietats *regionals* o els aspectes *subalterns* de les cultures, perquè el que fa la nació no són les cultures ni les

“L'Europa dels mercaders no és la de les ciutats imperials. Madrid, com París, té un entorn cada volta més allunyat dels centres de poder.”

llengües sinó el projecte polític, l'estat, etcètera.

—Al llibre parla de cultura i d'economia, termes que potser s'interrelacionen a Catalunya, però que no és el cas valencià.

—Aquest és precisament el problema, i és un problema polític d'absoluta envergadura. Al País Valencià no es pot parlar d'u-

na societat que ha aconseguit una jerarquia funcional en el seu sistema de ciutats, com pot haver-n'hi a Catalunya, amb una capital que, més o menys, té unes relacions funcionals completes sobre el seu territori. València ha estat contestada per un rosari de ciutats mitjanes-grans, que és el nostre model urbà, i per l'altre pol, per Alacant, el qual té un contrapunt important en Elx. Ací hi ha un país allargassat i un mosaic d'espais econòmics, d'espais culturals, d'espais polítics... És un país, s'ha dit, desvertebrat. El problema polític no és més que el problema del fraccionament d'aquests espais culturals que coincideixen amb espais econòmics i també, fins a cert punt, amb espais de sociologia electoral. Al llibre tracte de fer una caracterització d'aquests espais. Des del nivell de fraccionament dels mitjans de comunicació, no tenim un periòdic de cobertura per a tot el país. Des del nivell de legitimació d'un espai econòmic, no hi ha un grup empresarial que tinga una òptica empresarial de conjunt. Els empresaris de Castelló no saben res dels d'Alacant; els empresaris del triangle Elx-Alacant-Santa Pola no saben com va la dinàmica econòmica a Castelló o el Maestrat. I aquesta és una gran qüestió: no hi ha un empresariat amb interessos valencians.

—Concretament, ¿què determina la dispersió del País Valencià? ¿La causa està en el seu origen?

—És un país allargassat, d'acord amb la línia de la reconquesta, que és com tocava. El almohades i els cartaginesos coneixien per on entrar a Europa. Però això es transforma en un inconvenient quan l'estructura i la filosofia de l'estat és radial. I la variable política del model d'estat imposa les infraestructures en funció d'això. Els espais econòmics, com Alacant, miren a Madrid i això facilita la dispersió. Però si Alacant mira a Europa, haurà de passar per València i per Catalunya, i no per Madrid. Perquè l'obvietat és que Europa no passa per Madrid. Madrid necessita una eixida de bombers.

El model d'estat du a una dinàmica de concentració en les perifèries, les zones costaneres, i per tant a la despoblació simètrica de tot l'interior d'Espanya. És a dir, seguint la terminologia de Romà Perpinyà, una *dasicora*, que és bàsicament la part de llengua catalana i una “areocora” interior, que és un *continuum*, fora de Madrid, que és un punt anòmal dins del sistema de l'Espanya interior. Això provoca la desertització de les comarques de l'interior, siguen de parla castellana o catalana; és un factor de desarticulació, perquè el

desenvolupament capitalista no és que provoqe desequilibris territorials, sinó que determinat model de desenvolupament necessita la desigualtat territorial.

Ara: no podem oblidar que el model també està desarticulant Europa. Si parlem de l'articulació cultural d'Europa no podem perdre de vista que totes les llengües cèltiques estan en decadència, i no perquè siguin llengües *minoritzades*, que diuen els sociolingüistes. En el fons és un problema de desenvolupament econòmic. ¿Per què el català —ens agrada com va o no— sura? Perquè estem instal·lats en un eix de desenvolupament. El català està en una situació potencialment més avantatjosa que la major part de les llengües que es diuen *minoritzades* europees. Sobretot, perquè estem en la zona més avançada de l'estat. Catalunya i el País Valencià són la dorsal econòmica i cultural de l'estat espanyol. Això no ho hem de perdre de vista. Aquestes condicions positives no les té la llengua a Galícia ni les té el model industrial-naval-side-rúrgic en crisi del País Basc.

—*Aquestes enormes aglomeracions econòmiques, ¿alteraran el món? Ho formule pensant també en l'espai econòmic Canadà-EUA-Mèxic, i en el nipó, amb els quatre dragons.*

—Bé, el que passa és que nosaltres som necessàriament antropocèntrics: ens costa molt entendre Europa. I molt més entendre què passarà al Japó o als Estats Units d'Amèrica. Estem pensant en un marc cultural molt concret, amb unes tradicions i unes perspectives molt distintes. I sobretot, en el debat lingüístic: els problemes de Canadà no són els nostres. Per això no entenc com és possible parlar de llengües *minoritzades* i muntar un congrés amb el bable, el quítxua, l'euskara, el català i posar-se a pensar en paradigmes, models, polítiques lingüístiques... És una olla de grills, tret que t'eleves a nivells de gran apoteosi filosòfica. Per on, com i per a quina societat, si són societats que no solament no tenen res a veure entre elles, sinó que en alguns casos tenen interessos antagonics. La potenciació de l'eix mediterrani està en contra dels interessos de l'eix atlàntic. Els interessos del País Valencià són antagonics als del País Basc, claríssimament.

—*Paradoxalment molts nacionalistes valencians tenen més per seu el model basc que el català.*

—L'enlluernament el marca el fet que el País Basc era un referent en l'antifranquisme, per la seua enèrgica resistència. Això crea una solidaritat. Però tenim problemes distints, cultures distintes, i tot el que siga tractar de confondre les problemàtiques serà complicar més un panorama que per si mateix ja és bastant confús. El País Basc té un conflicte social, polític, crisi econòmica, contracció de la col·locació... és una de les regions considerades per Europa com a regió en crisi. Això afecta el futur de la llengua basca, perquè la llengua no queda confiada a la inèrcia sinó a la voluntat de la gent, les expectatives socials, a la confiança civil. I si falla això, el seu futur és molt problemàtic.

—*¿L'economia valenciana ha canviat molt des del 62, any en què Fuster va publicar Nosaltres els valencians?*

Palmera vs. taronja en l'Europa axial

Aquest senyor amb cara d'haver-se intoxicat amb Wright Mills i gesticulació gòtica podria haver interromput la interpretació d'una fuga de Bach —exercici que practica a diari— i retornar a l'assaig perquè la sociolingüística, repetida cent voltes, es converteix en una disciplina. Però no. Va alçar els dits sobre les notes de Bach perquè en la simfonia de l'Europa axial no s'admetia una discussió de palmeres i taronges amb tints corals.

—Moltíssim. Canviava precisament en aquell moment, que és quan es van produir els grans canvis econòmics, demogràfics... que van començar a ser objecte de polèmica a principis dels 70 en el cèlebre debat entre els industrialistes i els agraristes. El que passa és que això no té cap interès de cara al que Fuster deia en aquell moment. Tant se val que estem en una zona terciaritzada, industrialitzada, amb aspectes postindustrials, perquè els problemes civils, que eren el propòsit de Fuster, continuen sent exactament els mateixos. El problema de la desvertebració del país ja no és un problema d'òptica nacionalista, sinó que ha passat a les autoritats autonòmiques. És un problema de pura eficàcia administrativa, de disseny de carreteres. Continua sent un problema civil.

—*L'últim capítol el dedica a la crisi urbana.*

—Les transformacions econòmiques han dut altres problemes culturals i lingüístics, per exemple, les transformacions urbanes a València han produït el fenomen del blaverisme. Als anys 60 València fa l'efecte de ser una ciutat reconstruïda. Hi ha molt poca gent que viu al mateix barri, perquè el procés de mobilitat és enorme. Això fa que la ciutat estiga en crisi. No hi ha referents simbòlics ni lectura urbana. I en una societat en crisi els sectors més tradicionals i sociològicament residuals poden ser manipulats per ideologies autoritàries, que fan èmfasi en el nivell de discussió simbòlica. La llengua —que no és un símbol—, la falla, el blau de la senyera, la paella *guinness*... tot és simbòlic. I la batalla simbòlica ve generada per una crisi urbana. És una ciutat que no té assentats els seus referents.

—*¿En què basa això?*

—En algunes dades derivades d'alguns estudis. Si vas pel carrer i demanes quin és el fet històric més important per a València, el monument més representatiu de València, el lloc urbà més representatiu... la gent no ho sap. No sap què dir-te. La Llotja, les Torres de Serrans o de Quart, o el Micalet, que tu suposaries que coneix tothom, només són contestades pel 8 per cent. La figura històrica més coneguda és Blasco Ibàñez, amb un 19 per cent. El 25 d'Abril, el 5 per cent. El 9 d'Octubre, el 10 per cent. Hi ha gent que et diu que la cosa

més representativa de València és l'escultura coneguda com "la Pantera Rosa". La gent no coneix el nom del seu barri, a causa del creixement inorgànic de la ciutat i del trànsit. I això és un fenomen recent, no passava en els anys 50.

—*¿No hi ha perspectives d'eixida d'aquesta crisi?*

—Hi ha hagut esforços per resimbolitzar la ciutat, com la *palmerització* de Ricard Pérez Casado, que ha transcendit a tot el país. De fet, en aquests moments fa la impressió que hi ha una lluita simbòlica: palmera versus taronja. La taronja és el símbol de determinat estrat social i polític, i la *prograssia* ha *palmeritzat* la ciutat i el país. Recorda els cartells oficials de fa uns anys: el 80 per cent portaven una palmereta.

Miquel Alberola